

Uitgeverij Veen, Amsterdam, 1906. In 1924 was er nog een tweede druk, verder niet. 194 blz.

Illustraties: J.B. Heukelom.

De auteur

Joh. H. Been (1859-1930) was onderwijzer en stadsarchivaris in Brielle, Den Briel. Hij schreef rond de vijftig jeugdboeken. De meeste hebben historische onderwerpen. En veel boeken hebben een relatie met Brielle. Zijn bekendste boek is *Paddeltje, de scheepsjongen van Michiel de Ruyter* (1908), dat inmiddels vijftig drukken kent. Voor de oorlog waren ook bekend *De drie matrozen van Michiel de Ruyter* (1907) en *Om de schatten van Il Tigretto* (1921). *De stadhuisclerk* is het enige boek van deze schrijver dat in Rotterdam speelt, dat wil zeggen, vier hoofdstukken spelen daar, blz. 54-87.

Verhaal

We bevinden ons in een 'garnizoensstadje' met de fictieve naam Mareburg. Hoogstwaarschijnlijk moeten we ons daarbij Brielle voorstellen. Reizen van en naar Rotterdam gaat per stoomboot, en inderdaad, die verbinding was er, de Brielse Boot. De stoomtramweg vanuit Rotterdam werd pas in 1906 geopend. Het 'garnizoensstadje' lijkt niet te kloppen, maar tot 1882 was Brielle dat wel. Maarten Halfert, zestien jaar, is klerk op het stadhuis. Zijn vader en moeder zijn overleden, hij woont bij zijn grootvader, een gepensioneerde zeeman. Maarten zou het liefst ook gaan varen, maar grootvader houdt dat tegen. Er is ook een vervelende strenge oude huishoudster ('juffrouw'). Als een nieuwe lichterij rekruten ('biggen') arriveert trekt Maarten stiekem in de 'rustkamer' (van 'uitrusting') een uniform aan, om te kijken hoe dat staat. Als hij bijna betrapt wordt verstopt hij het uniform in een kast op de zolder van het stadhuis. De schoenen ('soldatenkistjes') krijgt hij zo gauw niet uit, die houdt hij aan. Diezelfde dag maakt hij kennis met de stadsarchivaris, en hij helpt deze met het sjouwen van boeken en stapels documenten. Later blijkt de kast op zolder, waarin hij het uniform

heeft verstopt, afgesloten. Hij moet zich thuis in allerlei bochten wringen om de soldatenkistjes aan het zicht van de huishoudster te onttrekken.

Dan volgt de episode in Rotterdam. Maarten moet geld innen namens zijn grootvader [WGH: wellicht is die huisjesmelker]. Hij heeft twee dagen de tijd. Slentert onder andere langs de havens in Feijenoord. Hij mijmert hoe gemakkelijk het bijvoorbeeld in de tijd van Michiel de Ruyter was om als jonge jongen aan te monsteren en te vertrekken. Hij koopt tweedehands schoenen, en stuurt de soldatenkistjes als pakketje terug naar Mareburg, poste restante aan zichzelf. Maar de 'nieuwe' schoenen knellen vreselijk.

Dan verplaatsen we ons naar het leven van de archivaris. Zijn broer en diens echtgenote zijn halsoverkop naar de Italiaanse Meren vertrokken waar mevrouw moet kuren. Het nichtje, Joopie, vijftien jaar, komt logeren. Ze heeft de naam lastig te zijn, maar de pensionhoudster fleurt op door haar '*jonge frischheit*'.

Dan is Maartens grootvader er op een avond beroerd aan toe. De dokter vertrouwt Maarten toe: het is zijn hart. Door het waken komt Maarten te laat op zijn werk, de gemeentesecretaris ontslaat hem. Maar als Maarten de situatie uitlegt komt het goed: '*...dan ben je genoegzaam verontschuldigd..*'. Maarten gaat nu de helft van zijn tijd voor de archivaris werken. Nichtje Joopie werkt daar inmiddels ook.

Als het stadhuis in brand raakt speelt Maarten een heldhaftige rol bij het naar buiten slepen van de archiefstukken. De gemeente heeft de gevangenen uit de kelder van het brandende pand gehaald, en een landloper weet te ontsnappen. Maar Maarten overmeestert hem. Hij wordt een held. Maar als zijn grootvader van opwinding overlijdt wordt hij depressief, waarna Joopie hem weer uit de put praat. Met de Commandant (van het garnizoen) bespreekt hij zijn toekomst. Hij ziet ervan af om naar zee te gaan, mede vanwege Joopie. Hij gaat naar Kampen: naar de officiersopleiding, die ook opleidt voor het KNIL, het lijkt erop dat hij dat als zijn toekomst ziet. [Dit is de officiersopleiding die onder andere ook gevolgd is door staatsman Colijn, en waar generaal Van Heutz het vak heeft geleerd.]

Intussen maakt de gemeente, geschrokken door de brand, en tot grote opluchting van de archivaris, plannen om het gemeentearchief in een beter pand te gaan onderbrengen.

Ook in dit jeugdboek volgt, zoals in zoveel andere, aan het eind nog een sprong, in dit geval een sprongetje, in de tijd. Maarten is dan korporaal, en zijn eigen verwachtingen over een officiersrang zijn hoog gespannen. Gedurig stuurt hij prentbriefkaarten aan Joopie.

Bespreking

De taal van de auteur is adequaat, maar niet bijzonder boeiend. De structuur van het boek laat enkele lijnen zien, die prettig verweven zijn. De meest prominente lijn is die met betrekking tot de soldatenkistjes, misschien wel een beetje kinderachtig thema. Een voorbeeld: hoofdstuk 6 heeft als titel *Een vreselijke ontdekking*. Waarmee bedoeld wordt: de ontdekking dat de kast waarin Maarten het uniform heeft weggestopt nu op slot is. Niet zo schokkend dus.

Er zijn wisselingen in decor (Mareburg/Rotterdam) en perspectief (Maarten, de archivaris, Joopie). Veel acties worden uitgesponnen, het tempo wordt dan traag. Als Maarten met een grote stapel dossiers in de overvolle kamer van de archivaris

binnenkomt doet hij er twee pagina's over om te bedenken waar hij ze kan neerleggen. Het gevecht, in het brandende stadhuis, tussen Maarten en de ontsnapte landloper beslaat wel vijf pagina's.

De schrijver gaat zich te buiten aan terzijdes, dus passages waarin hij zich rechtstreeks met opmerkingen of raadgevingen tot de lezer wendt. Hij neemt daarbij een nogal betuttelende houding aan, zoals wanneer Joopie arriveert:

'...een vinnig juffertje, dat nog een groote rol in deze geschiedenis had te spelen, en van wie wij dus te gelegener tijd heel wat te vertellen zullen hebben.'

De auteur voegt ook uitroepen tussen als *'Wat te doen? Wat te doen?'*

De stadhuisbrand en de vechtpartij met de landloper zijn spannend, goed gedaan.

De dramatiek van het overlijden van grootvader is ook wel goed gedaan, met name de nasleep als Maarten door Joopie getroost wordt. Je kunt je echter afvragen of de stoere Hollandse jongens onder de lezers daarvan gecharmeerd waren: *'Er komt iets wazigs om Joopies mooie bruine oogen.'*

Tot tweemaal toe komt Maarten in de verleiding om iets zondigs te doen. Hij overweegt een kort moment om het geld dat hij voor zijn opa heeft opgehaald te verbrassen. En hij overweegt, een pagina later, om de soldatenkistjes te verkopen. Maar die zijn natuurlijk staatseigendom. Beide keren besluit Maarten, begeleid door de auteur, om op het rechte pad te blijven.

Voor ons, terugkijkend, is het leuk te zien hoe de auteur zijn eigen werk als archivaris heeft gebruikt als inspiratiebron. Het gaat wel ver: de archivaris in het boek klaagt bijvoorbeeld over vervelende burgers *'...die een archivaris telkens ophouden door allerlei vragen omtrent hun geslacht en hun afstamming, en dat meestal uit ijdelheid!'*